

KRIZA MULTILATERALIZMA I ISKUSTVA CRNE GORE

Miodrag Vuković

For Montenegro, just as for all other small countries, it is convenient to be in multilateral frameworks. Within its European ambitions, at this moment it suffices to satisfy its state interests, to be an adequate space for affirmation of its national needs and those of its citizens. Montenegro is aware of this fact because it knows that multilateral frameworks are forms through which it will gain security for its internal system to be additionally strengthened in terms of democracy.

Multilateralizam je danas, očigledno, u ozbiljnoj krizi. U krizi su institucije. U krizi je međusobno povjerenje. Državna nesebičnost, kao preovlađujući, do sada, izraz odnosa među subjektima međunarodne politike i odnosa, se povlači. U naletu su, sve agresivniji i radikalniji individualni državni, nacionalni, interesi. Promoviše se, na unutrašnjem planu i u međunarodnim odnosima, ovovremenim, sve dominantnijim, novogovorom, naslonjenim, utemeljenim, na populističkom iskazu i poruci, na isključivom nacionalnom i nacionalističkom zahtjevu i interesu. Države u prvi plan stavljaju vlastite nacionalne interese,

insistirajući, neskriveno, naprotiv, vrlo otvoreno, na vlastitom interesu, na potrebi ostvarivanja, sad i odmah, apsolutne, sebične, na kratki rok mjerljive, vidljive, zahtijevane i nužne koristi. Povlači se međusobno povjerenje i državna neuskogrudost. A bile su temelj, i dalje su, ali sve manje, međunarodne komunikacije ravnopravnih, radi ostvarivanja relativnih, zajedničkih uspjeha, sa prihvatanjem da se to dešava polako, promišljeno, uz dogovor, a da se rezultati takvog odnosa uživaju na duži rok.

U posljednje vrijeme kruže informacije o krizi UN, kao globalne međunarodne, prije svega političke, organizacije i zajednice. U krizi se Evropska unija sa svim njenim vidljivim, lako čitljivim, iskazima. U krizi su međunarodne institucije, asocijacije, političke, ekonomske, bezbjedonosne zajednice, manje ili više globalnog karaktera. U krizi je UNESCO. Poslije višegodišnje harmonije i saglasnosti, spremnosti da se unutar međunarodnih institucija prateća ili novotvorena pitanja i problemi rješavaju dijalogom, sporazumima, zajedničkim traganjem kompromisom, prisutni su sporovi u svim oblastima međunarodne komunikacije.

Nesporazumi globalnih razmjera postoje kada je opšta slika budućnosti civilizacije u pitanju. Postoji kriza u odnosima među državama i kada je pojedinačna i kolektivna sigurnost u pitanju i nesporazum kada je nužna bezbjednost svih pojedinačno i svih zajedno. Upozorenja o kraju civilizacije koja sama sebe uništava uništavajući prirodu, životnu sredinu i zahtjevi da se drugačije tretiraju ova pitanja od strane najmoćnijih i najbogatijih, koji drže sudbinu svijeta u svojim rukama. O ekonomiji i procesima u ovoj oblasti da se i ne govori. Permanentne ciklične, periodične, ekonomske, finansijske krize, sa dramatičnim lomovima u svjetskim razmjerama, sa više ili manje ekstremnim stradanjima

individualnih ekonomija, regionalnim poremećajima, skoro da su stvarnost i svakodnevica.

Poremećaji u institucijama, u globalnoj strukturi Evropske unije kao političke, ekonomske i sve više sigurnosne asocijacije na prostoru starog svijeta, tresu sve, ali posljedice nijesu jednako raspoređene. Da li neko upravlja procesima i odlučuje nije najvažnije pitanje, posebno za manje igrače ove globalne igre neravnopravnih. Najvažnije je da nacionalne države sa manje individualnog i globalnog kapaciteta izdrže u igri od početka do kraja. One najviše strahuju zbog pretpostavljenog konačnog rezultata pa zato i ističu vlastiti interes. Nacionalističke individualizacije, sebičnosti se ne pojavljuje već su tu u dvorištu međusobnih odnosa. Radikalizacija je došla na talasu populizma i demagogije, na frustracijama i sebičnosti, i ukupnom nacionalnom egoizmu.

U svemu tome i Crna Gora kao stara država, sa državnom tradicijom od preko hiljadu godina, ima vlastito, djelimično i osobeno, iskustvo koje je dio univerzalne državne i nacionalne baštine. Crna Gora se nalazi u procesu pune međunarodne afirmacije. Želi da u potpunosti rehabilituje svoj međunarodni položaj. Kao jedna od najstarijih država na Balkanu, u regionu, bila je i međunarodno priznata, uvažena kada se krenulo sa prvim međunarodnim integracijama kao odgovorom na individualne i kolektivne izazove. Dvadeset sedma priznata država prije skoro vijek ipo, na Berlinskom kongresu, prošla je državni put od trenutaka pune međunarodne afirmacije državne individualnosti i uvažavanja njenih nacionalnih potreba i interesa, uvaženog međunarodnog partnera i saradnika, do statusa bivše države, izbrisane, sa političke krate Evrope i svijeta i zamijenjene provincijom, banovinom, administrativnom zajednicom sa invalidnim državnim i nacionalnim funkcijama, a samim tim i mogućnostima vlastite

interesne afirmacije. Pa onda borba da se vrati oduzeto, borba za novu međunarodnu afirmaciju, punu rehabilitaciju u međunarodnim odnosima. Zatim, zakonito, bez obzira na razloge, bez obzira da li je na to svjesno ili ne pristajala, njeno državno stradanje zbog njene individualne državne nesebičnosti i nacionalne neuskogrudosti, stradanje zbog „viših interesa“, želje da doprinese etabliranju novih međudržavnih vrijednosti, iskazanih kroz promovisanje projekata uže ili šire regionalnih integracija, u kojima nije samo učestvovala nego ih je i kreirala, nosila iste, zarad istih poturala svoja leđa, i nerijetko završavala na koljenima.

U posljednje vrijeme, sa obnovljenom državnom nezavisnošću prije 11 godina, krenula je na put integracija u globalne bezbjednosne strukture i u tome uspjela. Prošle godine je postala, uz sve unutrašnje i spoljašnje, vrlo agresivne otpore, članicom NATO-a. Borila se za članstvo u toj međunarodnoj sigurnosnoj organizaciji, za mjesto pod kišobranom bezbjednosti, da bi osigurala polisu za trajno obezbjeđenje svoje obnovljene državne nezavisnosti. Sada je u naporu da završi proces integracije u evropsku zajednicu u punom državnom subjektivitetu. Ovih dana Evropska unija, preko svojih legitimnih institucija i predstavnika, projektuje, za sve namjerne da uđu u tu zajednicu, plan putovanja koji i Crna Gora mora ispoštovati da bi ostvarila i ovu svoju državnu i nacionalnu ambiciju. Kontroverze prate i ovaj očekivani sumarni iskaz relevantnih iz Evropske unije. Šta će ponuditi, šta će planirati, kako će tretirati kandidate zajedno i pojedinačno, hoće li biti korektni, objektivni, hoće li uvažavati nesporno, vremenom potvrđeno u državnom trajanju svih, pa i Crne Gore, da bi ih oni koji su već u Evropskoj uniji prihvatili kao sebi ravnopravne?

Zebnja, pa i otvoreni strah od realno mogućih „igara“, onih koji odlučuju i u ovom slučaju, a o sudbini država pojedinačno,

prisutni su na svakom koraku. Posebno kod malih, kada se primijeni matematika velikih brojeva, dominantna u međunarodnoj politici i odnosima među državama na globalnom planu, više nego vidljivo. Ovo tim prije što je i Evropska unija, u višegodišnjem talasanju i ozbiljnim problemima.

U permanentnom su propitivanju validnost strukture i dogovorene institucionalne arhitekture, manje više svih međunarodnih organizacija. Problemi u funkcionisanju Ujedinjenih nacija po svim osnovama. Nema se novca. Nema novca zato što su veliki igrači i činioци u njihovim strukturama odlučili da ga ne bude, ili da ga bude manje nego juče. I to zbog svoje nove nacionalne, prije svega ekonomske, ali nadasve političke računice i nove kalkulacije. Tako i odnosi u Evropskoj uniji.

Polazna osnova svakog razmatranja problema međunarodne saradnje na nivou ravnopravnih nacionalnih država pretpostavlja uvažavanje stava da su međunarodni odnosi zasnovani na dva osnovna principa. Na suverenitetu država i nedostatku nadnacionalnog izvršnog mehanizma. Već duže su nacionalne države aksiomi međunarodne politike. Drugačiji oblici iskazivanja narodnog suvereniteta relevantnog za ravnopravnu međunarodnu komunikaciju, nijesu pronađeni niti se ozbiljnije, osim na akademskim i teorijskim nivoima za njima traga. Suverenitet država je nešto od čega se polazi, na čemu se grade i strukture u funkciji međunarodne komunikacije i kroz šta se, odnosno, u odnosu na što se, mjeri kredibilnost međunarodno dogovorene politike. Sa druge strane, upravo nedovršenost nadnacionalnih, posebno izvršnih, mehanizama za promociju prethodnog, za promociju i verifikovanje vrhovnog arbitra u međunarodnim odnosima, suverenog interesa nacionalne države, je drugo lice medalje. Zato novija istorija registruje uvijek i bez dileme državu kao subjekat, a

međunarodna infrastruktura, dogovorom, uz veću ili manju iskrenost da se u tome uspije, građena je stalno na vjetrometini. Društvo naroda, pa Ujedinjene nacije su bili jedini oblici udruživanja evropskih država, a u posljednjih nekoliko decenija Evropska unija. Ranije raznorazne male i velike Antante, NATO i Varšavski ugovor, a sada NATO izlazi iz napora da se napravi nadnacionalna evropska bezbjedonosna i sugurnosna struktura.

U takvim okolnostima vidljivo je da je svaka država težila da sačuva bar jedan stub te međunarodne komunikacije u kojoj ona učestvuje, ili bar da doprinese da ista bude očuvana i po potrebi dograđivana, mijenjana, unapređivana. Svaka država težila je, pa i danas teži, da očuva svoj suverenitet time što će maksimalizovati svoj interes. I u tome se po pravilu nijesu pravili kompromisi, nije se iskazivala spremnost za definitivne ustupke, išlo se do maksimalno mogućih koncesija ali ne na uštrb, ne samo elementarnog, nacionalnog, državnog interesa. U današnjem svijetu ostvarivanje nacionalnih interesa, uostalom kao i do sada, objektivno je determinisano posjedovanjem adekvatnih recipročnih, nacionalnih, prije svega, ekonomskih i političkih resursa i kapaciteta. Isti su, ne malom broju država, ponovo treba reći zakonito, i prije svega posebno malim sa manjim brojem stanovnika, sa manjom teritorijom, a posebno onih sa skromnim „prirodnim resursima“, bili, po pravilu, nedostižni ili nedostupni. To su osnovni razlozi koji su nužno upućivali, prije svega te države, često ih i mimo njihove volje primoravajući na takav državni put, na takvu orijentaciju, dovodeći ih u situaciju da moraju donositi u tom cilju vlastite odluke, na saradnju sa drugima, posebno sa velikim i moćnima, koje su posjedovale prethodnom podjelom globalnog svjetskog bogatstva i resursa svih vrsta, ono što ovim prvim u kontinuitetu nedostaje i predstavlja limit u razvoju i stalni problem u ostvarivanju vlastitih državnih interesa, na saradnju upravo kako

bi pokušale ostvariti svoje interese. Po pravilu, iako suočene sa izvjesnim velikim troškovima takvog nužnog, iznuđenog puta, države su, da bi upravo došle u situaciju da participiraju u „zajedničkoj politici“ distribucije globalnog bogatstva i resursa, svjesno pristajale na to „iznuđeno, a dobrovoljno“ putovanje iako su njeni troškovi, troškovi za takav vid ostvarivanja nacionalnog interesa neizostavno bili enormni. Troškovi kompromisa, koji su se u tim nadnacionalnim strukturama, po pravilu, formirali, bili su, nerijetko vrlo teški za ove zemlje.

Tako i Crna Gora. Koliko juče, a posebno i vidljivo danas i sjutra, suočena sa, za neke grubim, a za neke potpuno shvatljivim pravilima igre, kada su multilateralne komunikacije u kojima želi da učestvuje u pitanju. Tako i kada je Evropska unija u pitanju. Treba ostvariti standarde, usvojiti vrijednosti, implementirati norme, pravila i principe „po kojima funkcionišu države koje su već članice ove asocijacije“. Malo je tu prostora za individualnu afirmaciju nacionalne i državne autentičnosti, istorijske, državne, političke, kulturne, duhovne, države osobenosti, pojedinačno. Ne da je nema, već se i te tekovine promatraju kroz dioptriju već etabliranih „evropskih vrijednosti“, nesumnjivih, autentičnih, autonomnih, autoritativnih.

Crna Gora, država koja nikada nije smetala drugima, koja nikada nije imala nadnacionalne sebične interese kojima bi ugrožavala, sporila, dovodila u pitanje pravo drugih da žive sa svojim neugroženim nacionalnim ambicijama, država koja je samo i uvijek od drugih tražila da je uvažavaju, posmatraju ravnopravnom, da se ne mijesaju posebno ne i nikako agresivnim politikama u njena unutrašnja svojstva, procese, razvijala je odnose na bilateralnom planu, sa svima onima koji su saradnju prihvatili na principu punog međusobnog nacionalnog uvažavanja. Trista godina je od otvaranja, od početka, od uspostavljanja međudržavnih odnosa Crne Gore i,

tada i danas, velike Rusije. Preko sto godina traju međudržavni, diplomatskim putem uređeni odnosi, zasnovani na međunarodnom pravu, između Crne Gore i Sjedinjenih Američkih Država. U kontinuitetu, decenijama unazad, dobri odnosi Crne Gore, prije svega, sa njenim susjedima, zemljama regiona, Evrope i širom svijeta, dio su njene i međunarodne, međudržavne stvarnosti. Sve je to Crna Gora radila svjesna da kroz pojedinačnu komunikaciju i uređene odnose sa drugim državama, mora praviti kompromise, uvažavati i mnogo toga što djelimično sputava, ograničava pasivizira na kraći i duži rok njen cjelovit državni ili nacionalnih interes. Svjesna i spremna da za to podnese i ne mali trošak upravo zbog takvih kompromisa koje je činila i spremna i dalje da čini. Ovi relativni troškovi su bili osnova, a i dalje će biti, zna to Crna Gora, jer je to već praktikovano i međunarodnom praksom dokazano stanje, odnos, proces u međunarodnoj komunikaciji, osnova na kojoj upravo treba i dalje da se grade bilateralni odnosi pa i oni u kojima je jedan od dva subjekta i država Crna Gora sa svojim nacionalnim interesima.

Međutim, a s obzirom na stepen interakcije među državama, ti odnosi nijesu, ni kada je Crna Gora u pitanju, dovoljni i konačni. Bilateralni odnosi nijesu, sami po sebi, niti su bili niti će biti, prostor u kome se jedino može definitivno i konačno regulisati sve. Bilateralni odnosi Crne Gore sa drugima nijesu jedino i konačno rješenje niti put za ostvarivanje njenih interesa. Kroz direktnu komunikaciju sa drugim državama ne mogu biti pokriveni svi odnosi, ne mogu se kvalitetno pokriti sve oblasti, ne postoji mogućnost regulisanja svih sfera njihovih obostranih odnosa. Samim tim stvara se potreba za dubljom regulacijom i institucionalizacijom tih odnosa. Širi su, objektivno i nužno, prostori za punu afirmaciju nacionalnih interesa. Ti prostori se upravo nalaze u sferama nužne globalne međunarodne komuni-

kacije, u prostorima objektivno neizbježne komunikacije svih sa svima, đe se prostorno važenje kreira u odnosu na individualne interese pojedinačnih učesnika multilateralnog odnosa. Ovo je pretpostavka upravo multilateralizma, juče i danas.

I ponovo treba reći – multilateralizam je od posebne koristi za male države, i ponoviti za one nacionalne međunarodne subjekte koji na bilateralnom planu objektivno moraju ostati ne rijetko, u slabijoj poziciji. U tri vijeka dugoj bilateralnoj komunikaciji Crne Gore sa Rusijom mnogo toga, posebno po Crnu Goru, kada su njeni državni interesi u pitanju, je ostalo neostvareno, nerealizovano. Tako je objektivno moralo biti. Prostori za svojevrsnu kompenzaciju neostvarenog u direktnoj komunikaciji, prije svega, leže u globalnoj saradnji i Crne Gore i Rusije sa drugim međunarodnim subjektima. Tako je i sa drugim zemljama, crnogorskim međunarodnim partnerima.

Iskustva Crne Gore u komunikaciji sa drugima kroz multilateralne koncepte saradnje su u prethodnom periodu vrlo različita, interesantna ali nesumnjivo sa pečatom globalnog individualnog, iskustva i drugih pojedinačnih nacionalnih država posebno Crnoj Gori sličnih po „međunarodnim kapacitetima“. Treba ponoviti da je tu bilo i incidentnih situacija kao 1918. godine, i čuvene multilateralne „komunikacije“ na Pariškoj mirovnoj konferenciji, kada je Crna Gora, voljom ekstremno dominantnog, sebičnog i politički konotiranog, dakle vidljivo interesnog stava „jednog dijela globalne međunarodne zajednice“, kao zemlja pobjednica u velikom ratu, ne samo uskraćena za stolicu ravnopravnog učesnika na toj konferenciji, nego i nezapamćenom neodgovornošću uskraćena za status države. Oduzeto joj je državno ime, izbrisana državna prošlost i sve ono što je gradila, a unijela u međunarodnu zajednicu slobodnih naroda i država, i što je najgore oduzeta joj je, za duži period, demokratska državna budućnost.

Iskustvo Crne Gore, pored ostalog govori, da je multilateralizam, ne samo institucionalno nego funkcionalno nedovršen projekat i vid međunarodne komunikacije relevantnih. Pored ostalog i zbog toga što se do kraja u ovom formatu međunarodnog dijaloga nije uspjela izbjeći sva frustriranost i limitiranost individualne, a bilatelarne međunarodne komunikacije država pojedinačno, posebno onih velikih, moćnih. Interes, koji je objektivno očekivan, a vodi svaku državu u odnosu sa drugom državom, interes da se isposluje svoja nacionalna ambicija, posebno kada su veliki u pitanju, i ranije je, a i danas u multilateralnim komunikacijama, izložen opasnostima dominacije individualne potrebe zadovoljenja isključivog nacionalnog interesa po svaku cijenu pa i po cijenu ugrožavanja stabilnosti, funkcionalnosti pa i dugoročnosti, dakle opstanka multilateralnog dijaloga, posebno kroz multilateralne institucije, organizacije i zajednice.

Ovih dana, posebno posljednjih mjeseci ali i nekoliko godina unazad, govori se o krizi nacionalnog i državnog identiteta, o opasnosti od ekstremne globalizacije, koja će poništiti nacionalno, individualno i osobeno. Porast autističnih nacionalnih, isključivih i samodovoljnih projekata, je sve očigledniji. Pošto se interes po pravilu i nesumnjivo, pa i nacionalni, državni, najbolje iskazuje, i najučinkovitije, kroz političku poruku stav i zahtjev, jačanje individualnog, sebičnog, i interesa i zahtjeva, i u Evropi i širom svijeta, kao talas zapljusnuo je međunarodnu zajednicu. Eksplozija desnih nacionalističkih ideologija i politika, brisanje klasičnih ideoloških projekata i ponuda, nestajanje razlike između do juče „fino“ profilisanih „lijevih i desnih i političkih snaga lijevog i desnog centra“, postaje svakodnevica. Taj talas je više nego vidljivo, posebno krenuo sa pokušajem obesmišljavanja i same svrsishodnosti postojanja multilateralnih institucionalnih formata.

Pobjeda „neideološkog“ predsjedničkog kandidata na posljednjim predsjedničkim izborima u SAD-u najavio je lom u međunarodnoj politici. Predsjednik je u svojim, ne samo prvim izjavama, radi ostvarivanja „svojih predizbornih obećanja“, nego i u svojim kontinuiranim predsjedničkim ponašanjima, stavovima, kroz netipična, u odnosu na prethodnike, međunarodna eksponiranja, najavio napuštanje politike ignorisanja izvornih interesa svoje države. Promovisao je politiku „Amerika prije svega“, najavljujući propitivanje svih formi bilateralne i multilateralne komunikacije ove velike svjetske zemlje sa svima, sa čitavim svijetom. Otvorio je novi dijalog i sa Rusijom i sa Kinom i sa drugima moćnim, ali i najavio propitivanje načina komunikacije ove velike zemlje i sa onim „manje bitnim“, a američkim partnerima u međunarodnim organizacijama, u Ujedinjenim nacijama, u UNESCO-u, u NATO-u. Svuda će se američki nacionalni i državni interes do kraja ne uvažava kao primarni, a posebno tamo će su prethodne administracije dozvoljavale da se povlači pred kompromisima koji su suprotni interesima zemlje najavio je drugačiju politiku SAD. Priprijetio je, direktno u samoj instituciji, na generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija da globalna svjetska politička zajednica ne može više funkcionisati na štetu Amerike koja je glavni, posebno finansijski, donor istoj, a da ne postoji vidljiv i mjerljivi reciprocitet kada su benefiti od postojanja i funkcionisanje te organizacije po Ameriku u pitanju. Najavio je povlačenje sredstava koja u kontinuitetu bogata Amerika opredjeljuje za funkcionisanje UNESCO-a kao globalne multilateralne forme zaštite kulturne svjetske baštine, i ne samo kulturne već i obrazovne i ukupno duhovne, zato što mu se ne dopada odnos te asocijacije kada su u pitanju individualni interesi njegove Amerike. Najavio je promjene platforme na kojoj će se temeljiti odnosi sa Americi ravnopravnom Rusijom,

pripremio je Evropskoj uniji da odnosi između nje i Amerike ne mogu ostati na do sada uspostavljenim osnovama, pripremio je NATO-u, neustručavajući se da ovu organizaciju nazove anahronom, zastarjelom, onom koja mora biti prepuštena prošlosti, javno konstatujući da Amerika više neće pristajati da finansira ovu instituciju svojim novcem, a da koristi od nje ubiraju drugi, takođe moćni što ga posebno iritira, koji ni ono što je dogovoreno kao finansijski doprinos NATO-u sa njihove strane ne ispunjavaju. I ne samo on nego i drugi. Bregzit „kao odgovor“ ugrožene Velike Britanije na agresiju „lopovske Evropske unije“ doveo je do velikih potresa i u Velikoj Britaniji i u samoj Evropskoj uniji. Približava se i dan, formalno određen u pregovorima između ova dva međunarodna subjekta, njihovog razlaza. Iako, čak, dominiraju oni koji govore o neozbiljnosti onih koji su na Bregzitu insistirali, iako se pokazuje da su bili u pravu oni koji su upozoravali da će posljedice izlaska Velike Britanije iz EU, posebno, biti teške po Veliku Britaniju, nova vlada Velike Britanije, konstituisana kao Bregzit vlada, koja će da ponovo od Evrope „osamostali“ ovu veliku zemlju, posebno njena predsjednica, istrajava na novoj platformi koja opasno prijeti, ako postane dominantna u međunarodnim odnosima i bude prihvaćena od drugih zemalja i nacionalnih politika, da ugrozi svaku mogućnost racionalne multilateralne saradnje. Tereza Mej je koliko juče izjavila, ciljano, obraćajući se ne samo običnom čovjeku u Velikoj Britaniji, nego svima diljem svijeta „ako kažete da ste građanin svijeta to znači da pristajete da niđe ne pripadate“.

Dakle, nacionalni subjektivitet iznad svega. Isključiv, cjelovit i konačan. Ako što ostane za one druge dobro jeste. Na toj osnovi opasno se prijeti ne samo konceptu globalizacije, što posmatrajući bar ovovremeno njegovo eksponiranje i materijalizaciju i ne bi bilo do kraja samo štetno, nego i

elementarnoj međunarodnoj komunikaciji, uvažavanju, i razumijevanju među državama. Ne samo gospodin Tramp, ne samo gospođa Mej, nego čak i oni koji su u ovom zatezanju konopca među velikim svjetskim igračima na globalnoj međunarodnoj političkoj sceni, na drugoj strani, naspram njih i njihovih „novih politika“, rehabilitovanog, individualnog, nacionalnog i državnog interesa u njihovoj izvedbi, ne izostaju. Tako prvoborac za očuvanje Evropske unije kao ideje, politike, koncepta, organizacije i funkcije, korigovanog na osnovu posljedica Bregzita, i mnogih drugih posljedica izazova kroz koje je prošla evropska ujedinjena organizaciona struktura, najmoćnija žena na svijetu po mišljenju mnogih, njemačka kancelarka Angela Merkel, udara glogov kolac kao svoj doprinos globalnoj kritici važećeg koncepta multilateralizma i svih njegovih praktičnih pojava oblika i formi. Svojom izjavom da je očigledna kriza multikulturalizma, da se time mijenjaju osnove međunarodne politike, odnosa među državama pa i formi komunikacije unutar međunarodnih institucija, što zakonito vodi i krizi multilateralizma, ni zbog čega drugog ili bar prije svega, zbog izbjegličkog talasa, imigracione krize, koja je zahvatila posebno Njemačku, nedopustivog ponašanja izbjeglica kojima je Njemačka otvorila sebe.

Dakle, kriza multilateralizma, kao zakonita posljedica nadirućeg nacionalizma, insistiranja umjesto na državnoj solidarnosti, razumijevanju, kompromisu i kohabitaciji, na svojoj naciji kao isključivom interesu, očigledno nosi sa sobom prijeteće izazove kao i priča o nužnim zidovima koji će, umjesto do sada otvorenih granica, „spajati“ insistiranje, na zabranama. Promoviše se novi državni interes da se sve ostvaruje, ili većina nacionalnih ambicija, kroz bilateralne komunikacije, a samo, koliko je to potrebno, kroz multilateralne forme, radi ostvarivanja trenutnih, a apsolutnih nacionalnih koristi, umjesto

spremnosti, od koje se odustaje, da se kooperira radi ostvarivanja zajedničke, a relativne dobiti sa svima bez ostatka.

Zato, u novim političkim vremenima za države kao što je Crna Gora, suočavanje sa tim istinama predstavlja jedinu realnu opciju. Crna Gora je svjesna da razlog zbog kojeg moćne zemlje i dalje prihvataju kao relevantne multilateralne okvire vlastite komunikacije sa drugima, ali sada stavljajući u prvi plan bilateralne odnose, je jednostavan. Te zemlje, radikalno najavljajući i već praktikujući direktnu nacionalnu komunikaciju sa drugim pojedinačnim međunarodnim subjektima, znaju, svjesne su, da i kroz multilateralnu saradnju, korigovanu jačanjem i kroz njihove forme, njihovog individualnog interesa, mogu uspjeti da nametnu i institucionalizuju svoje principe, norme i pravila, dakle, stvore nove prakse i nametnu novu rutinu.

Zato je, više nego izvjesno, multilateralizam u krizi, bar u današnjem obliku, okvirima, u kojima su svi manje više, do sada bili na dobitku, u preispitivanju, nalazi se pred novim izazovima. Nalazi se pred odgovorom ili će definitivno prihvatiti da bude i dalje potrošena praksa ili će uz adekvatne korekcije „smoći snage“ da bude prostor za novi, nastavljeni, višestrani dijalog, svih spremnih da tragaju za kompromisom uz međusobno uvažavanje. Oni koji posjeduju veći stepen samodovoljnosti, danas vidljivije nego juče, insistiraju, i zato imaju „opravdane razloge“, na prije svega svom nacionalnom interesu i pravilima. Do juče je multilateralizam bio okvir u kome su svi bili na dobitku, i mali i slabiji, koji su imali relativnu dobit i oni veliki i jaki, koji su imali, ali im nije bila u tim formama očekivano zadovoljena državna sujeta pa samim tim ni dovoljna, tako ostvarena apsolutna dobit i korist. Mali su do sada prihvatili apsolutne troškove podređivanja pravilima i principima jačih. Kao što treba priznati, jači su prihvatili

relativne troškove vođenja i održavanje ovog i ovakvog sistema međusobnih odnosa, ali polako ostaju i vraćaju se apsolutnom, makar kratkoročnom, nacionalnom učinku kao primarnom interesu.

Kako će se izaći iz ovog problema pokazaće vrijeme i to treba da se desi vrlo brzo, bez nepotrebnog i dugog čekanja. Male države su svjesne da zadržavaju mogućnost da kroz dosadašnje, makar koliko i korigovane novim ponašanjima velikih, multilateralne okvire i dalje uspiju umanjiti relativan uticaj velikih država tako što će i velike države biti u obavezi, ostajući posvećene ovom obliku međunarodnog dijaloga, da se pridržavaju svojih pravila, koja nijesu uvijek u direktnom saglasju sa maksimalnim interesima njih samih i svih velikih interesnih subjekata u cjelini.

Ukoliko veliki međunarodni subjekti, velike države, napuste sadašnje multilateralne okvire, a opasnost nije samo teorijska, to može biti posljedica dva faktora. Ili sistem više ne pruža garanciju upravo apsolutne dobiti i relativnog troška za velike, ili je sistem postao podređen novim principima i pravilima koja su definitivno, po njihovom mišljenju, opravdano ili ne, u koliziji sa interesima njih, onih, koji žele te sisteme, više je nego izvjesno, na osnovu njihovih postupanja i direktnih stavova, vrlo brzo napustiti.

Kada veliki napuste sistem, sistem slabi do one mjere do koje zavisi upravo od participacije, prisustva i kontribucija, različitih vrsta, od velikih, a bez kojih sistem postaje besmislen i nefunkcionalan. U posljednje vrijeme npr. garancije bezbjednosti koje Amerika pruža Evropi, od potencijalne agresije Rusije na Evropu i njene interese su validne i moguće sve dok Amerika ne procijeni da joj to više nije u interesu. A počela je to i javno da radi. Napuštajući, recimo, bezbjednosni okvir, kao što je Tramp najavio prijetnjom da će napustiti

NATO, ljut zbog odnosa ostalih članica, posebno onih moćnih u odnosu na svoje obaveze prema NATO-u, po automatizmu i u vremenu samih najava tih mogućnosti taj okvir, NATO, čini slabijim. Istovremeno oni koji ostaju u tom okviru, u NATO-u, posebno ako se prijetnje i realizuju, što je za mnoge nerealna opcija, imaju tri opcije pred sobom. Mogli bi ispregovarati novi okvir sa tom sada „osamostaljenom“ velikom silom na istoj platformi interesa i potreba, ili krenuti, putem da ispregovaraju novi okvir između sebe, dakle bez te velike sile, ili rasturiti postojeći okvir i krenuti ako bude prostora, u međuvremenu za bilo kakva nova kretanja, u nepoznato i nove početke, krenuti od bijelog papira.

Onima koji vjeruju u pozitivan izlazak iz, već se može reći, dosta konfuzne situacije nimalo na ruku kada su međunarodni odnosi u pitanju, sadašnje situacije, ne idu ni istraživanja. Prije izvjesnog vremena globalne istraživačke mreže napravile su propitivanje 20.000 građana svijeta u 20 zemalja. Pitali su ih, pored ostalog, da li su spremni da budu građani svijeta. Rezultati su poražavajući po zagovornike svjetske, političke, ekonomske, društvene, socijalne, globalizacije. Podaci su poražavajući po promotere multilateralizma, kao dobrog okvira međunarodne komunikacije, radi traganja za kompromisom da bi se ostvario opšti interes. U prvih deset zemalja, koje su pozitivno odgovorile na pitanje samo je jedna zemlja Evrope. Najjače, SAD i Rusija, nalaze se na samom dnu, kao 19. i 20. zemlja. Najsiromašnije zemlje i van Evrope, kao što je Niger, nalaze se na vrhu. Istina, tu je i jedna Indija ali razumljivo kada se raširi njena socijalna i ekonomska zbilja do kraja. Za koncept „građanina svijeta“ bi se opredijelio vrlo mali broj građana iz 20 zemalja među kojima su i one najjače, najbogatije, glavne, one koje odlučuju. Očigledno, teze gospođe Mej da biti građanin svijeta znači pristati da se ne pripada niđe, korespondiraju sa

globalnim građanskim raspoloženjem. Samo po sebi to je dovoljan izazov za sve one koji promišljaju budućnost međunarodnih odnosa.

Crna Gora je svjesna, kao i mnogi drugi tih, ma koliko pojednostavljenih, ali nesumnjivih međunarodnih istina. Njoj kao i svim malim državama jeste u interesu da budu u multilateralnom okviru pa tako i u NATO-u, prethodno u Ujedinjenim nacijama, tako i u ovakvoj Evropskoj uniji, kao juče u Savjetu Evrope. Crna Gora se i dalje posvećeno bori da postane članicom Evropske unije, vjerujući da će ovaj međunarodni okvir, adaptiran poslije završetka procesa Bregzita, na pravi način biti dobar i u okviru njenih evropskih ambicija, u ovom trenutku, dovoljan da zadovolji njene državne interese, da bude adekvatan prostor za afirmaciju njenih nacionalnih potreba i potreba njenih građana. Svjesna je toga jer zna da su ovi multilateralni okviri, forme, kroz koje će dobiti sigurnost da njen unutrašnji sistem dodatno demokratski jača, pri čemu je, istovremeno, nužno i da eksterni zahtjevi u adaptaciji formi međunarodne komunikacije ne odnesu pobjedu nad realnim i ostvarljivim naporom da se poveća sigurnost samih multilateralnih sistema da budu realno dovoljan i uhodan i inovirano izazovan prostor za afirmaciju i nesebičnog nacionalnog interesa kakav ima Crna Gora i njoj slični.

Crna Gora je, kao i uvijek do sada, kada su ova pa i druga krupna međunarodna pitanja, realni optimista. Indira Gandhi je rekla da nikada nije bila pesimista, već optimista jer je realno promišljala sve stvari i sve izazove. I u ovom slučaju Crna Gora se ne povodi, ishitrenim konstatacijama, sugestijama i ponudama. Kako onim da je Evropska unija konačna i nesumnjiva činjenica, tako i onim, da je Evropska unija *passee*, ispričana i potrošena priča.

Novi izazovi će zahtijevati prilagođavanje, nova rješenja i nove odluke. Crna Gora nikada nije vodila politiku oslonjena na inerciju, na rutinu. Na putu ka Evropskoj uniji neophodan je odnos primjeren novonastalim uslovima, tekućim i realno mogućim procesima.